

Pror. Dr. Azmi ÖZCAN
Bilecik Üniversitesi Rektörü

BİLECİK: Medeniyet Kavşağı

Anadolu toprakları tarihte siyasi, kültürel ve coğrafi yapısının belirlediği Lykia, Karia, Kappadokia, Mysia ve Bithynia gibi bölgelere sahipti. Bu yapılanma daha sonra buraya hâkim olan Romalıların birer ili olarak Türklerin gelmesine kadar devam etti. Hatta beyliklerin kuruldukları yerlere bakıldığında sanki bu eski krallıkların yerini almışlar gibi bir görüntü sergiledikleri söylenebilir. Bu yüzden Orhan Bey, yabancı yazarlar tarafından Bithynia kralı

olarak da anılmıştır. Bu coğrafya, tarih boyunca doğu ve batı medeniyetlerinin buluştuğu bir yer durumunda olup, Sakarya nehri uzun dönemler iki medeniyetin doğal sınırını teşkil etmiştir. Anadolu'nun kapılarının Selçuklulara aralandığı 1071'den 1076'ya kadarki beş yıl gibi bir zaman içinde İznik'e kadar olan yerleri ele geçiren Türkler, Sakarya nehrine kadar olan bölgeyi kısa zamanda Türkleştirmişlerdi. Bu nehrin doğusunun Türklüğü, batısınınkinden yaklaşık 200 yıl daha

erkendir denilebilir. Bölge bu türden bir mücadelenin en önemli örneğini Birinci Haçlı Seferi'nde görmüş, Batının üstün geldiği bu mücadelenin ardından yaklaşık olarak geçen 200 yılın ardından Osman Gazi, devletinin ilk teşkilatlanmasını burada yapmıştı. Bilecik'in sınır bölgesi olmasından da kaynaklanan bu dönemdeki en önemli özelliği, farklı dine mensûb olan insanların uyum içinde bir arada bulunduğu bir yapı sergilemesidir. Bilecik ve çevresi, Sakarya nehri hattında yer alan diğer yerleşim birimleri gibi, sadece Osmanlı Devleti'nin değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına vesile olan mücadelenin de gerçekleştirildiği bir yer hüviyetindedir.

Anadolu'da tesbit edilen en eski yolun İran'dan gelerek Batı Anadolu'daki Sard'a ulaşan güzergâh olduğu görülmektedir. M.Ö. 292 yılında Roma İmparatoru Diocletian zamanında Nicomedia/İzmit'in doğunun başkenti yapılmasıyla Anadolu'daki yollarda ilk önemli değişiklik meydana gelmiştir. Ancak, esas kalıcı değişikliğin İstanbul şehrinin kurulmasıyla yaşandığı bir gerçeklik olarak karşımızda durur. Bundan sonra Anadolu'nun ana caddesi batı-doğu yönünde değil,

İzmit körfezinden güneye dönüp İznik şehrinden geçerek Toros ve Kilikya üzerinden Tarsus'a ulaşmaktadır. Roma Caddesi olarak anılan bu yola bazı ikinci derecede önemli diğer başka yollar da eklenmiştir. Osmanlı Devleti'nin diğer devletlere göre öne çıkmasının sebebini birçok araştırmacı, Roma Caddesi'nin Anadolu'ya açılan bölümlerini ele geçirmesine bağlar. Bithynia'nın bu geniş yol güzergâhlarının kavşağında bulunmasından dolayı büyük bir devletin ortaya çıkmasına çok uygun olması, Osmanlı Devleti'nin muasırı olan diğer beylikler arasından sıyrılmasının önemli bir açıklaması olarak önerilmesini haklı çıkaracak mahiyettedir. Nitekim Bilecik'in İstanbul şosesi olarak anılan İstanbul-Bağdat kervan yolu üzerinde bulunması adının çok eskiden beri bilinmesini sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu bölge olan Bilecik ve çevresi, Bithynia olarak adlandırılan bölgenin güney-doğusunda yer almaktadır. İstanbul'un Anadolu yakası, Kocaeli, Adapazarı, Bolu, Bursa ve Bilecik illerinin kuzey kesimlerini içine alan bu bölge ismini bir Thrak boyu olan Thyner'den almıştır. Bölge, uzun yıllar Hitit hakimiyetinde kaldıktan sonra, M.Ö. 1190 yıllarında Trakya ve Balkanlardan göç eden Friglerin eline geçti. M.Ö. 676'da Kimmerler, Frig egemenliğine son vererek Anadolu'nun birçok şehirleriyle birlikte Bithynia bölgesinde bulunan Bilecik şehrini de yağmaladılar. M. Ö. 553'te Bithynia bölgesinde Lidyalılar, 546 yılında ise Perslerin bölgeye hâkim oldukları anlaşılmaktadır. M.Ö. 344'te şehir, İskender'in ve sonra komutanlarından Antigone'nin eline geçti. İskender'in komutanlarından Lizimahos ve Nikomed 32 yıl boyunca Bithynia hükümdarlığı yaptıktan sonra Bithynia,

M.Ö. 74 yılında Nikomedes Philapator'un vasiyeti üzerine Romalıların hâkimiyetine girdi. Romalılar bundan sonra bölgenin doğal sınırı olan Sakarya nehrini tahkim ederek doğu istikâmetine yöneleceklerdir. Bölge, aynı türden bir vasiyet olayına, aradan geçen yaklaşık 1400 yılın ardından Bithynia'nın Türk hakimisi olan Osmanlıların, Germiyanogulları'nın topraklarına sahip olmasıyla şahit olmuştur. Bu olay, Batı Anadolu beylik dünyasının Osmanlılaşma sürecini hızlandırmış ve Osmanlılar Balkanlarda Roma İmparatorluğu'nun yerini almıştır.

Bölgede, Bithynia'ya bağlı olarak Belekome, Agrilium, Lamounia, Thebasion/Sevasion, Armenocastion, Göl-Flanos gibi yerleşim birimlerinin izleri bulunmaktadır. Bizans döneminde şimdiki Bilecik'in yerinde "Belekome" adında, Hamsu ve Debbağhane deresi vadileri arasında bir kaya çıkıntısı üzerine yerleşmiş olarak bulunan, bugün sadece temellerinden bir kısmına rastlanabilmiş bir kale bulunmaktaydı.

Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın fetihleri sonucunda Türkiye Selçuklu Devleti, 1075 tarihinde fethedilen İznik şehrinin 1076 yılında başkent ilan edilmesiyle tarih sahnesine çıkmış oldu. Süleyman Şah, kısa sürede hâkimiyet sahasını genişletti ve Kadıköy'e kadar ilerledi. Ardından tekrar güneydoğuya yöneldi ve Tutuş ile yaptığı savaşı kaybederek 4 Haziran 1086 yılında hayatını kaybetti. Süleyman Şah'ın ölümünden altı yıl sonra hapisten kurtulup geri dönebilen Kılıç Arslan'ın hükümdarlık süresi Bizans, Anadolu beylikleri ve Haçlı saldırılarıyla mücadele etmekle geçti. Aynı şekilde, özellikle Birinci Haçlı Seferinde Haçlılar, Anadolu Selçuklu Devletinin başşehri olan İznik şehrini ele geçirmek için harekete geçtiklerinde Kılıç Ars-

lan yaptığı ilk savaşı kaybedince, Haçlıları durdurmak için Dorylaion Savaşı denen bir savaş daha yapacak ancak başarılı olamayacaktır. 1 Temmuz 1097'de gerçekleşen bu savaşın Eskişehir ya da Bozüyük-İnönü civarında yapıldığı düşünülmektedir. Kılıç Arslan'ın Haçlı saldırısında mağlup olması, Türkiye Selçuklularının Orta Anadolu'ya çekilmesine ve başta İznik ve Batı Anadolu olmak üzere pek çok toprağın Bizans'ın eline geçmesine neden olmuştur. Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, bu sınırların aşılmasını engellemek için 1175 yılında Dorylaion'u yeniden inşa etmeye karar vermiştir. Kaleyi tahkim ettikten sonra ertesi yıl (1176) Bizans imparatoru, Selçukluları takip etmek için sefere çıkmış ve Bizans ile Anadolu Selçuklular arasında gerçekleşen Myriokephalon savaşında Bizans ordusu ağır bir yenilgiye uğramıştır.

Osmanlılar bölgeye geldiklerinde Eskişehir bölgesinin batısına doğru Türk ilerlemesinin nerelere kadar ulaştığı konusunda, Eskişehir'de İlhanlıların uç valisi olan Emir Caca Bey'in vakfına göre de bir yorum yapılabilir. Türkmen aşiretleri Bithynia'daki dağlarda bulunan bol otlu yaylalara doğal olarak gidip geliyorlardı ve Bilecik tekfurı dahil, Sakarya'ya kadar bütün bölge Darü'l-İslam sayılıyordu. Rivayete göre Osman'a tabi aşiretler Domaniç yaylağı ile Söğüt kışlağı arasında mevsimlik göçlerini serbestçe yapabilmekte idiler. Osmanlılar bölgeye geldiklerinde Bizans; Karaca-Şehir'i dayanak noktası olarak daha küçük ölçekli kalecikler olan Çukur-Hisar, İnönü, Yar-Hisar, Bahçe-Hisar ve Kandilli kalelerinden Ermeni derbendine kadar uzanan bir savunma hattı oluşturmuştu. Osmanlılar bölgeye geldiklerinde bu savunma sistemi aşağı yukarı işler durumdadır.

Anadolu'nun orta ve doğusundaki yaylalarda yaşayan Türkmen grupları, Köseadağ Savaşı öncesinde ve sonrasında Moğol baskısından kaçarak, Anadolu'nun batısındaki uclarda kurulan küçük beyliklerin topraklarına dahil oldukları bilinmektedir. Gerek göç eden Türkmenlerle birlikte gerekse Moğol baskısının önünden kaçmak suretiyle çok sayıda ahi, derviş, şeyh, fakih gibi unvanlar taşıyan zümreler de bölgeye yerleşmişti. Bu zümreler, sınır boylarında kurdukları tekkelelerinde faaliyet gösteriyor, İslâmî anlayışla eski "alperen"lik geleneğini gazilik geleneğine dönüştürüyorlardı. Sözü edilen küçük siyasî teşekküllerden birisi de kuzeybatı Anadolu'da bulunan Söğüt'ü kendisine merkez edinen Osmanlı Beyliği idi. Osmanlı Beyliği, Bizans sınırına en yakın beylik olarak dikkati çekiyordu. İleride büyük bir imparatorluk haline gelip üç kıtada hüküm sürecektir. Osmanlı Beyliği'nin bu dönemdeki reisi devlete ismini verecek olan Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi idi. Ertuğrul Gazi'nin faaliyetleri hususunda, Alâeddin Keykubad'a yardım ettiği yönünde verilen bilgilerin haricinde kaynaklarda pek bilgi yoktur. Yeni geldiği bölgede komşularıyla dostâne ilişkiler kurmuş olması ihtimal dâhilindedir. Nitekim Osman Gazi devrinde, yaylaya çıkılırken eşyaların emaneten Bilecik tekfuruna bırakıldığına ilişkin bilgiler bunu destekler mahiyettedir. Ertuğrul Gazi'nin vefatını müteakip toplanan boy meclisinin kararıyla yerine oğlu Osman "bey" seçilmiştir. Osman Gazi'nin temel siyaseti, bölgedeki Bizans savunmasının temelini teşkil eden müstahkem mevkiyer yerine ulaşım yollarını kontrol etmek için önce derbentleri (bel) işgal etmek olmuştur. Bu stratejiyle Osman Gazi, derbentleri

kontrol ederek Bizans yerleşim yerleri ve kaleleri arasındaki ulaşımı sınırlamış ve onların yalnız kalmasını sağlayarak adım adım fethini gerçekleştirmiştir. Osman Gazi'nin askeri harekâtları kroniklere ilk olarak Bizanslıların Ermeni Beli'nde (derbent) pusu kurması üzerine yaptığı savaşla yansımıştır. Bu savaşta Osman Gazi'nin kardeşi Saru-Yatı oğlu Bay Hâce (Uyal Hoca) şehid düşmüş ve Ermeni Beli'nin bittiği yerdeki Hamza Köyü'nün yakınında defnolunmuştur. Bu savaşın doğrudan doğruya Ermeni Beli'nin kontrolü için yapılmış bir savaş olma ihtimali büyüktür ki Osman Gazi'nin savaş stratejisinde, derbentlerin kontrolü çok önemli bir yer işgal etmektedir. Osmanlı kroniklerinde Kuluca kalesinin fethi ve bu kalenin fethi sonrasında gelişen olaylar, oldukça karışık bir şekilde anlatılmaktadır. Sözü edilen çatışmaların birincisi Kuluca Hisar'ın fethi, ikincisi Domaniç Beli savaşı, üçüncüsü Kandilli Çam savaşı ve dördüncüsü İt-eşeni savaşıdır. Bu savaşların coğrafi açıdan yapıldığı yerlere bakıldığında, Kuluca Hisar dışındaki diğer üç çatışmanın derbentlerin kontrolü için yapıldığı söylenebilir. Osman Gazi'nin ilk fethettiği yer olan Kulucahisar'daki savaş hakkında eski Osmanlı rivayetinde, Osman Gazi'nin kariyerinin ilk aşamasında Selçuklu sultanına tabi bölgenin iki büyük tekfurundan biri olan Bilecik tekfuruna ile dostça ilişkiler içinde olduğunun kaydedildiğini ve Osman'ın aşiretinin Söğüt ile Domaniç arasındaki göç sırasında İnegöl bölgesinden geçerken İnegöl tekfuruyla düşmanlık ve çatışma durumuna geldiği belirtilir. Osman Gazi'nin ilk gazasını bu sebeple İnegöl tekfuruna bağımlı Kuluca-Hisar'ı yağmalamakla gerçekleştirdiği ve bu tarihten sonra onun gaza kılıcını bir Vefaî-Babaî şeyhi olan Ede Bali'den kuşanan bir gazi

olduğu iddiası, yapılan saha araştırmasında da kanıtlanmıştır.

Osman Gazi'nin iki yol üzerinden Kuluca-Hisar'a gidebileceği düşünülmektedir. Bunlardan birincisi, Domaniç üzerinden Domaniç Beli ve ikincisi, Ermenipazarı (Pazaryeri) üzerinden Ahi Beli yollarıdır. Bu fethiden hemen sonra kroniklerin Domaniç Beli ya da İkizce savaşı olarak kaydettikleri savaş gerçekleştigiğine göre Osman Gazi, Domaniç Beli'ni aşarak Tahtaköprü üzerinden Kuluca-Hisar'a gitmiştir. Savaştan bahseden bütün kronikler, İkizce'ye geldiği ve Domaniç-Beli'nin aşıldığı yerde savaşın olduğunu anlatmaktadır. Kronikler, Savcı Bey'in şehit edildiği yere verilen adın Kandilli Çam ya da Bellü Çam olduğunu yazmaktadırlar. Savcı Bey'in defnedildiği yer konusunda Aşıkpaşazâde ve Neşrî, Söğüt'te babası Ertuğrul Gazi'nin yanına defnedildiğini, Ruhi ise bir çamın dibine defnedildiğini yazar. Bununla beraber, Domaniç-Beli'nde veya civarında bu gün Kandilli Çam adlı böyle bir yer adı yoktur. Ancak bazı yerel rivayetlerde Domaniç, Çarşamba ve Çamlıca Aldere yakınlarında yapılan savaşta Savcı Bey'e ait bir mezarın varlığına dikkat çekilmektedir. Ahi-Beli civarında yapılan diğer bir savaşta İt-Eşeni savaşıdır. Aşıkpaşazâde bu savaşın yapıldığı yere neden bu adın verildiğini, kardeşi Savcı'nın şehit düşmesi üzerine karşı taraftan öldürülen Kalanoz adındaki kişiye yapılan hakaret ile açıklamaktadır. İt-eşeni adlı yerleşim yerinin izine XVI. Yüzyılda tutulan tahrir kayıtlarında da rastlanmaktadır. İt-Eşeni köyü Ermeni-Pazarı kazasına bağlı bir yerleşim yeridir. Savaşın geçtiği İt-eşeni köyünün tam yeri tespit edilememiştir. Haydar Çelebi Ruznamesi'nde Eşen adı ile geçen yer, Akbıyık'tan sonra Bozüyük'ten önce

bir konak yeri olarak geçmektedir. Bu yerin, Ahi-Beli'ne çok uzak olmayan bir bölgede olduğu düşünülmekte olup, yapılan savaşın bellerin kontrolü amacına matuf olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı kronikleri Karaca-Hisar'ın fethine özellikle çok önem verirler ve bu fetih ile Osmanlı Devleti'nin kurulduğunu öne sürerler. Karaca-hisar'ın fethinin önemini belirtmek üzere menâkıbnâmelerde Osman'a Selçuklu Sultanı tarafından beylik nişanları gönderildiği belirtilmiştir. İşte tam bundan sonra Osman'ın devlet politikasındaki kararları üzerinde ilginç bir bölüme yer verilmiştir. Kardeşi Gündüz Alp ile yaptığı görüşmesinde kardeşinin yağma hareketlerine devam edilmesi yönündeki görüşlerinin tersine Osman, "bu nevahülerimizi yakıp yıkacak, bu şehrimiz kim Karaca-hisar'dır, ma'mur olmaz. Olası budur kim komşularımız ile müdara dostlukların edevüz" şeklinde görüş beyan ederek Germiyan tarafından gelen yağma akınlarına karşı bölge hristiyanlarını koruma görevi üstlenmiş, fethedilen yerlerdeki yerli hristiyan halkı, köylü ve şehirliyi istimalet ile yerlerinde bırakmıştır. Burada istimalet, hoşgörü ile kendi tarafına kazanma anlamındadır. Osmanlı kaynakları, Osmanlı fetihlerinde ve

devletin kısa zamanda yayılışında istimaletin önemine vurgu yaparlar.

Osman Bey, bundan sonra yanında yoldaşları Köse Mihal ve Samsa Çavuş ile beraber Tarakçı Yenice'si ve Geyve'ye doyum seferlerini yapmıştır. Aşıkpaşazâde, bu doyumluk seferlerinden sonra Köse Mihal'in kızı ile Gölpazarı Bey'inin düğününe Osman Bey'in zengin saçısı ile katıldığını ve Bilecik tekfurunun da Yarhisar tekfurunun kızı ile yapacağı evliliğin düğününe Osman Bey'i hain bir plan ile davet ettiğini belirtir. Ancak Osman Gazi, durumdan haberdardır ve amacı Bilecik Kalesi'ni ele geçirmek olduğundan düğünün Çakırpınarı'nda olmasını ister ve yaptığı plan ile 1299'da Bilecik, Yarhisar, İnegöl ve Yenişehir'i fetheder. Aşıkpaşazâde, anlatımını "bu dört pare hisarları kim aldılar vilayetünde adl ü dâd ettiler ve cem'i köyleri yerli yerine gelüp mütemekkin oldılar. Vakitleri kâfir zamanından daha eyü oldı belki. Zira bundaki kâfirlerin rahatlığını işidip gayrı vilayetlerden dahi adam gelmeye başladı" şeklinde sürdürmektedir ki İnalçık'ın belirttiği istimalet politikasına en güzel örnektir.

Bu aşamada Osmanlı Beyliği'nin ilk teşkilatlanması da yapılmıştır. İnönü de denen Karacahisar Sancağı'nı

Oğlu Orhan'a, ordu komutanlığını kardeşi Gündüz'e, Yarhisar'ı Hasan Alp'e, İnegöl'ü Turgut Alp'e vermiş, Ede-Balı'yı ise Bilecik'te hanımı ile bırakıp kendisi Yenişehir'e yerleşmiştir. Osman Gazi, burayı kendisine merkez yapıp, İznik Kalesi'nin etrafındaki köyleri ele geçirdikten sonra kalenin geçim sıkıntısına girmesini bekleme politikası güderek şehri uzun yıllar abluka altına almıştır. Köse Mihal'in İslam'a davet edilmesini müteakib, Leblebicihisarı, Çadırılı ve Lefke hisarlarını aman ile teslim alan Osman Gazi, Lefke yakınında bulunan Çavuşköy'ü Samsa'ya vermiştir. Mekece'yi de aman ile alan Osman, Akhisar tekfurunun karşı gelmesi üzerine yapılan savaş sonunda Akhisar, Karaçepiç (Sarıcahisar) ve Tekfurpınarı'nı fethetmiştir. Bundan sonra Osman, oğlu Orhan'ı Akyazı ve Kocaeli'ne doğru göndermiş ve yanına Akçakoca, Konur Alp, Gazi Abdurrahman ve Köse Mihal'i de yoldaş tayin etmiştir. Bu sırada Bursa'dan acziyet işaretleri ve tekfurun şehri yalnızca padişaha vermek istediğine dair haberler gelince Orhan Bey, yanında Köse Mihal ve Turgut Alp, Şeyh Mahmud ve Ede-Balı'nın yeğeni Ahi Hasan olduğu halde şehri teslim almak üzere harekete geçmiştir.

Orhan Bey, Bizans ile müdara dostluğu siyasetine devam ederken bir yandan da oğlu Süleyman Paşa emrindeki kuvvetlerle Gelibolu Yarımadası'na geçiş yapıyor ve tabii felaketlerin de yardımıyla Balkanlarda hızlı bir yayılmanın önü açılmış oluyordu. Rumeli'de uç sisteminin giderek ilerilere atlaması sonucu Osmanlı uç beyleri büyük bir ihtişam ve zenginlik kazandılar. Bu ihtişamın, Batı Anadolu ve Orta Anadolu beyliklerinin tabanlarının ve askeri zümrelerinin Osmanlı tarafına geçmesini kolaylaştırdığı kesindir. Aslında Batı Anadolu bölgesinde kurulmuş olan ve birbirleriyle çoğu defa müttefik olarak hareket edebilen Türkmen beylikleri, siyasi açıdan farklı özellik gösterebilirler de taban itibarıyla aynı inanış ve değerler sisteminin hakim olduğu bir dünyayı oluşturluyorlardı. Rumeli'de elde edilen itibar ve zenginliğin diğer beylikler üzerinde hızlı bir "Osmanlılaşma" etkisi yarattığı kabul edilmektedir.

Özellikle Murad Hüdavendigâr devrinde beylikler üzerinde sistemli bir vasallık bağı kurma siyaseti izlenmeye başlanmış Gemiianoğlu topraklarının bir kısmı akrabalık bağıyla Hamidoğlu topraklarından bazısı ise satın alınmak suretiyle ele geçirilmiştir. Toprak satın alma konusu her ne kadar Türk devlet geleneğine ters düşse de aynı zamanda Osmanlıların zenginliğini de gözler önüne sermiş ve beylikler tabanında iyi bir propaganda vesilesi olmuştur. Aynı zamanda Bayezid Hüdavendigâr'ın düşüncesinde bir Osmanlı uç beyinin zengin sağıcı göz kamaştırılmış ve komşu beyliklerin ilgi ve dikkatini çekmiştir. 1389'daki Kosova Savaşı bütün Anadolu beyliklerinin katıldığı bir savaş olarak bütünleşme yolunda atılan fiili adımın ilk nüv'esini teşkil eder.

Balkanlarda rakipsiz hale gelen Bayezid, vassallık bağının gevşek statüsünü ortadan kaldırarak doğrudan merkeze bağlı bir idare tarzı kurma siyaseti izlemeye başlarken ani bir zapt ve buna karşı oluşması muhtemel tepkileri de dengelemeye itina göstermiştir. Bunun için ele geçirilen yerlere her ne kadar merkezden idareci atansa da yerli hanedanlara eski topraklarında bir takım yerler mülk ve tımar olarak bırakılmıştır. Yine bunun için ele geçirdiği yerlerde eski beylerin kurduğu vakıfları aynen muhafaza etmekten başka onlardan daha büyük vakıflar kurarak tabana daha cömert olduğunu, yani bolluk ve bereketin dolaşıma sunulması hususunda çok önemli bir araç olan vakıflar aracılığıyla Aşıkpaşazâde'deki "Bunlar sahib-çırak ve sahib-sofra ve sahib-alemdür ve sahib-simatlardır kim alem halkına nimetler yidürelir. Nitekim Halilü'r-Rahman'daki bu adettür. İkündü vaktında nevbet ururlar kim halk gelüb ta'am yiyeler..." zikrini fiile geçirip göstermiştir.

Osmanlı Devleti'nin hızla gelişip büyük bir imparatorluğa dönüşmesiyle askeri önemini yitiren ve XVI. yüzyıl boyunca Sultanönü Sancağı'na bağlı olan Bilecik, aynı zamanda kadının bulunduğu kaza merkezini de içinde bulunduruyordu. Bilecik nahiyesinin kaza merkezi, Lefke (Osmaneli) kasabasıydı. Osmaneli, vakıf eserlerin etrafında kurulup gelişen bir kaza merkezi olarak Bilecik'e bağlı bir kasaba iken, XVII. Yüzyılda, bu vakıf kimliği çevresinde daha da gelişerek ayrı bir nahiye ve kaza merkezi haline gelecektir. Bilecik, XVI. yüzyılın ilk yarısında gelirleri Ertuğrul Gazi Vakfı'na bağlanmış altı mahalle ve bir cemaatten müteşekkil bir nefse sahip iken, ikinci yarısında mahalle sayısı sekize yükselen bir nahiye olarak ortaya çıkmıştır. Osmaneli

nefsi ise, gelirleri Mihaloğullarından Yörgüç Paşa oğlu İsa Bey Vakfı'na bağlanmış dört mahalle ve iki cemaatten müteşekkil, Bilecik'e bağlı bir nefis konumundadır. Aynı şekilde İnönü Nahiyesi de Bozüyük kasabasını içine alan bir kaza merkezi hüviyetindedir. İnönü nefsi yüzyılın her iki yarısında da üç mahalleden müteşekkil bir nefis durumunda iken Bozüyük nefsi, İnönü'ye bağlı olarak gelirleri Kasım Paşa Vakfı'na bağlanmış yüzyılın ilk yarısında dört, ikinci yarısında ise üç mahalleden müteşekkil bir yapı ortaya koymaktadır. Hüdavendigâr Sancağı'nın Söğüt ve Göl nahiyeleri hiçbir şekilde mahallelere ayrılmamış olan karye hükmünde pazarı olan nahiyeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yarıhisar nahiyesinin nefsi dört mahalleden müteşekkil iken, Ermenipazarı nahiyesinin nefsi üç mahalleye bölünmüş bir vaziyettedir. Bu döneme kadar şehrin gelişimine katkı yapan yapılaşmaların Sultan Orhan'dan Sultan Süleyman dönemi umerâ ve vüzerâsından Rüstem Paşa'ya kadar uzanan vâkıflar tarafından yerli yerinde yapıldığı ve şehrin asla ihmal edilmediği söylenmelidir. XVII. yüzyılda ise Köprülü Mehmed Paşa, önemli yollar üzerinde bulunan bölgenin gelişimine katkı yapacak olan bir kervansarayını bina ettirmekten geri durmamıştır. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında özellikle II. Abdülhamid devrinde başta Söğüt olmak üzere, Bilecik ve çevresine verilen ehemmiyet şehrin, doğu ve batı medeniyetlerinin doğunun sahip olduğu zenginliğin paylaşımı üzerine yaptıkları mücadelenin bir uzantısı olarak süregelen bir direnişin Kütahya ve Eskişehir ile beraber hattını teşkil etmesini sağlamıştır. Cihan bir kez daha doğal sınırın Adalar Denizi olduğunu bu mücadele sonunda tamamen ikrar etmiştir.